

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/49/50-56>

Günay Mehrəliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
doktorant

<https://orcid.org/0000-0003-4923-8004>
gunay-m2014@yandex.com

Xarici dilin mənimsənilməsində sorğu-əsaslı öyrənmənin rolu və tədrisi üsulları

Xülasə

Sorğu-əsaslı öyrənmə müasir pedaqoji yanaşmalar arasında öyrənənləri aktiv şəkildə bilik istehsalına cəlb edən ən təsirli modellərdən biridir. Onun mahiyyəti öyrənənlərin sualvermə, araşdırma aparma, nəticə çıxarma və refleksiya etmə fəaliyyətlərinə əsaslanır. Tarixi baxımdan, sorğu-əsaslı öyrənmə ilkin mərhələdə təbiət elmlərində istifadə olunmuş, daha sonra isə humanitar fənlərdə, o cümlədən xarici dillərin tədrisində tətbiq edilməyə başlanmışdır.

Xarici dilin tədrisində sorğu-əsaslı öyrənmənin rolu çoxşaxəlidir. Tələbələr real problemləri araşdırır, müxtəlif mənbələrdən istifadə edir, tədqiqat sualları formalaşdırır, nəticələrini yazılı və şifahi şəkildə təqdim edirlər. Bu proses onların oxu, dinləmə, danışmaq və yazı bacarıqlarını kompleks şəkildə inkişaf etdirir. Sorğu-əsaslı öyrənmənin tətbiq üsulları da tədrisdə mühüm rol oynayır. Layihə əsaslı öyrənmə tələbələrin uzunmüddətli tədqiqat aparmasına imkan verir; problemin həlli yönümlü tədris onların analitik və tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirir; Jigsaw metodu qrup işini və əməkdaşlığı gücləndirir; debat və diskussiya texnikaları arqumentasiya və spontan ünsiyyət bacarıqlarını artırır; veb-questlər və rəqəmsal fəaliyyətlər isə rəqəmsal savadlılıq və müasir informasiya texnologiyalarından istifadə bacarıqlarını formalaşdırır.

Açar sözlər: *sorğu-əsaslı öyrənmə, orientasiya, konseptuallaşdırma, araşdırma, layihə-əsaslı öyrənmə, ziqzaq metodu*

Gunay Mehraliyeva
Azerbaijan University of Languages
PhD student
<https://orcid.org/0000-0003-4923-8004>
gunay-m2014@yandex.com

The Role of Inquiry-Based Learning in Foreign Language Appropriation and its Teaching Methods

Abstract

Inquiry-Based Learning (IBL) is one of the most effective models among modern pedagogical approaches that actively engage learners in the production of knowledge. Its essence lies in learners' activities of questioning, conducting research, drawing conclusions, and reflecting. Historically, inquiry-based learning was first applied in natural sciences and later expanded to the humanities, including foreign language teaching.

The role of IBL in foreign language teaching is multifaceted. Students investigate real problems, use diverse resources, formulate research questions, and present their results both in written and oral forms. This process develops their reading, listening, speaking, and writing skills in an integrated way.

The application methods of IBL also play an essential role in teaching. Project-based learning allows students to conduct long-term research; problem-based learning develops their analytical and critical thinking skills; the jigsaw method strengthens group work and collaboration; debate and discussion techniques enhance argumentation and spontaneous communication skills, while web-quests and digital activities foster digital literacy and the ability to use modern information technologies.

Keywords: *inquiry-based learning, orientation, conceptualization, investigation, project-based learning, jigsaw method*

Giriş

Qloballaşma, ölkələr arasındakı beynəlxalq əməkdaşlığın artması və texnologiyaların sürətli inkişafı xarici dillərin rolunu əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Artıq xarici dili bilmək yalnız kommunikasiya vasitəsi kimi deyil, həm də bilik mübadiləsi, mədəniyyətlərarası dialoq üçün əsas şərtlərdən biri hesab olunur. Buna görə də xarici dilin tədrisi orta və ali təhsil müəssisələrində təhsil siyasətinin aparıcı istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir.

Xarici dilin tədrisi illər boyu ənənəvi tədrisə - qrammatika, lüğət və qaydaların mexaniki qavranılması və mənimsənilməsinə əsaslanmış, dil öyrənənlər isə əsas biliklərin passiv alıcısı kimi çıxış etmişlər. Lakin XXI əsrdən başlayaraq texnologiyaların elm və tədris sahəsində tətbiqində baş verən inqilabi dönüş nəticəsində dilin mənimsənilməsində öyrənənlərin aktiv iştirakını, müstəqil tədqiqat aparmasını və bilikləri şəxsi təcrübə əsasında qurmasını önə çəkən metodlar daha da aktuallaşmışdır. Bu kontekstdə *sorğu-əsaslı öyrənmə* (inquiry-based learning) ənənəvi yanaşmalara alternativ olaraq, tədrisdə yeni imkanlar açır.

Sorğu-əsaslı öyrənmə öyrənənin passiv bilik daşıyıcısı deyil, fəal iştirakçı və tədqiqatçı kimi fəaliyyət göstərməsini nəzərdə tutur. Bu yanaşma tələbələrə öz maraqları əsasında suallar verməyi, hipotezlər irəli sürməyi, məlumat toplamağı və nəticələr çıxarmağı öyrədir. Beləliklə, biliklər sadəcə müəllimdən şagirdə ötürülmür, əksinə, dialoq, müzakirə və araşdırma yolu ilə kəşf olunur. Xarici dilin öyrənilməsində bu metodun tətbiqi tələbələrdə yalnız dil bacarıqlarını deyil, həm də tənqidi düşünmə, analitik təhlil və yaradıcı yanaşma qabiliyyətlərini inkişaf etdirir.

Tədqiqat

Müasir dövrdə sorğu-əsaslı öyrənmə kimi innovativ metodlardan istifadə dil öyrənənlərin motivasiyasının artmasına, öyrənmə prosesinin daha məqsədyönlü və maraqlı olmasına şərait yaradır. Sorğu-əsaslı öyrənmə üsulundan tədris prosesində istifadə, həmçinin, öyrənənlərin müstəqil tədqiqat-araşdırma aparmaq bacarığını formalaşdırmaqla, onları gələcəkdə akademik və peşəkar mühitdə daha uğurlu olmağa şərait yaradır. Xarici dil dərslərində sorğu-əsaslı öyrənmənin tətbiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki dil yalnız kommunikasiya vasitəsi deyil, həm də mədəniyyətin daşıyıcısıdır. Tələbələrin dil öyrənərkən mədəniyyətlərarası kontekstdə suallar verməsi və cavab axtarması onların həm dil, həm də dünyagörüşü baxımından zənginləşməsinə əlverişli mühit yaradır.

Sorğu-əsaslı öyrənmənin tarixi inkişafı. Sorğu-əsaslı öyrənmə uzun illər tədris və öyrənmə vasitəsi kimi istifadə olunsada, tədris prosesində bir metod kimi istifadəsi qısa dövrü əhatə edir. Belə ki, sorğu-əsaslı öyrənmə metodunun nəzəri bünövrəsinin Sokratın dialoq metoduna əsaslandığı qənaətinə gəlmək olar. Sokrat tələbələrinə hazır cavab vermək əvəzinə suallar ünvanlayaraq onların düşünməsini, arqumentlər irəli sürməsinə və nəticəyə özləri gəlməsini təşviq edirdi və bu yanaşma sonrakı dövrlərdə elmi tədqiqatların və təhsil fəlsəfəsinin mühüm istiqamətinə çevrildi.

XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Con Dyui (John Dewey) və C.S.Pirs (Charles Sanders Peirce) kimi pragmatist filosofların ideyaları sorğu-əsaslı öyrənmənin nəzəri əsaslarını möhkəmləndirdi. Dyui təhsili “təcrübə üzərində öyrənmə” kimi izah edir və tələbələrin yalnız bilikləri qəbul etməsini deyil, onları sorğulamasını və real həyatla əlaqələndirməsini vacib sayırdı və beləliklə, sorğu-əsaslı öyrənmə bir yanaşma kimi tədris prosesinə fəal şəkildə inteqrasiya etməyə başladı. Bu məsələyə

diqqət çəkən C.Dyui olsa da, Şvobun (Schwab) bugünkü dövrə uyğun gələn sorğu prosesinin üç səviyyəli açıq sorğu modeli diqqətləyiqdir:

1. Tələbələrə suallar, metodlar və materiallar təqdim olunur və onlardan dəyişənlər arasındakı münasibətləri kəşf etmələri tələb olunur.

2. Tələbələrə yalnız bir sual təqdim edilir, lakin araşdırma metodunu onların özlərinin işləyib hazırlaması tələb olunur.

3. Müəyyən hadisələr (fenomenlər) irəli sürülür, lakin tələbələr həm öz suallarını, həm də araşdırma metodlarını işləyib hazırlamalı və dəyişənlər arasındakı münasibətləri kəşf etməlidirlər (Schwab, 1962).

Sorğu-əsaslı öyrənmənin xarici dilin tədrisində açıq şəkildə tətbiqinə XX əsrin ortalarına təsadüf edir. Bu yanaşmanın dilin tədrisinə integrasiyası kommunikativ yanaşmanın (Communicative Language Teaching-kommunikativ dilin tədrisi) tətbiqi ilə başlamışdır. Kommunikativ yanaşmanın əsas ideyalarından biri tələbələrin suallar verməsi, hipotezlər qurması, dialoq və müzakirələrdə iştirak etməsi idi ki, bu da sorğu-əsaslı öyrənmənin ayrıca metod kimi formalaşmasına şərait yaratdı.

Amerikanın Milli Elm Təhsil Standartları sorğu-əsaslı öyrənmənin tədris prosesində əsas olan altı mühüm aspektini təsvir edir:

1. Tələbələr elmin faktları əzbərləməkdən və bilməkdən daha çox məna kəsb etdiyini başa düşə bilməlidirlər.

2. Tələbələr əvvəlki bilik və elmi ideyalara əsaslanaraq yeni bilik inkişaf etdirmək imkanına malik olmalıdırlar.

3. Tələbələr elmi anlayışlar haqqında əvvəlki anlayışlarını yenidən qurmaqla və öyrəndikləri yeni məlumatları əlavə etməklə yeni biliklər inkişaf etdirəcəklər.

4. Öyrənmə, tələbələrin bir-birindən öyrənmək imkanına malik olduğu sosial mühitdən təsirlənir.

5. Tələbələr öyrənmə prosesinə nəzarət edəcəklər.

6. Tələbələrin nə dərəcədə dərinlən dərk edərək öyrənmələri onların mənimsədikləri yeni bilikləri real həyat kontekstində nə dərəcədə istifadə edə biləcəklərinə təsir edəcək

(<https://courses.lumenlearning.com/olemiss-education/chapter/inquiry-based-learning/>).

XXI əsrdə qloballaşma və texnologiyanın inkişafı sorğu-əsaslı öyrənmənin tədris prosesində, xüsusilə dilin tədrisində geniş istifadə olunmasına imkan verdi. Bu zaman xarici dilin tədrisi yalnız dil biliklərinin mənimsənilməsi kimi deyil, həmçinin, dil öyrənənlərin kritik düşünmə, yaradıcılıq, problem həll etmə və müstəqil öyrənmə bacarıqlarının formalaşmasına imkan verdi. Bu halda müəllim təkcə bilik ötürücüsü kimi deyil, mentor və fasilitator rolu oynayır.

Sorğu-əsaslı öyrənmənin ümumi strukturu. Sorğu-əsaslı öyrənmə sadəcə tələbələrə sual verməkdən ibarət deyildir. Sorğu-əsaslı öyrənmə tələbələrin biliklərini nümayiş etdirmək üçün peşəkar şəkildə üsul və təcrübələrə əməl etdikləri təhsil strategiyasıdır (Keselman, 2003). Bu üsul bəzən müəyyən problemləri həll edən və ya bəzi problemin həll yollarını verən nəzəriyyə kimi nəzərdən keçirilir. Sorğu-əsaslı öyrənmə aktiv iştirakı və öyrənənə yeni olan biliklərin aşkar edilməsində məsuliyyətli olmağı vurğulayır (de Jong & van Joolingen, 1998). Sorğu-əsaslı öyrənmə pedaqoji baxımdan sadədən mürəkkəbə doğru mərhələli şəkildə yeni bilikləri mənimsənilməsinə yönəlir ki, tələbələr autentik elmi kəşfetmə prosesinə cəlb etməyə çalışsın. Ümumilikdə, sorğu-əsaslı öyrənmənin beş mərhələsi var:

–*Orientasiya mərhələsi I mərhələni* təşkil edir və mövcud problemə dair maraq və bilmək istəklərini stimullaşdırmağa yönəlir. Bu zaman mövzu ya müəllim, ya da öyrənən tərəfindən təqdim olunur.

–*Konseptuallaşdırma – II mərhələ* göstərilən problemə aid anlayışın və ya anlayışların dərk olunması prosesidir. Bu mərhələ iki alt-mərhələyə bölünür: *sualvermə və hipotezin formalaşdırılması*. Sualvermə mərhələsi tədqiqat sualına və ya açıq tipli suallara gətirib çıxarır, hipotezin formalaşdırılması isə test edilə/yoxlanıla bilən hipotezin yaradılması ilə nəticələnir.

–*Araşdırma – III mərhələ* qoyulmuş tədqiqat suallarına və ya hipotezlərə cavab tapmaq üçün marağın fəaliyyətə çevrildiyi mərhələdir. Araşdırma mərhələsinin alt-mərhələləri *tədqiqetmə, eks-*

periment aparma və məlumatların şərhidir. Tələbələr müşahidə aparır, dəyişənlərin qiymətlərini dəyişdirərək müxtəlif eksperimentlər dizayn edir, proqnozlar verir və nəticələri təhlil edirlər.

–*Nəticə mərhələsi* araşdırmanın əsas nəticələrinin ifadə olunduğu *IV mərhələdir.* Bu mərhələdə öyrənənlər ilkin tədqiqat suallarına və ya hipotezlərinə müraciət edir və onların araşdırmanın nəticələri ilə cavablandırılıb-cavablandırılmadığını və ya dəstəklənib-dəstəklənmədiyini nəzərdən keçirirlər. Bu, yeni nəzəri nəticələrə gətirib çıxara bilər.

–*Müzakirə* sorğu-əsaslı öyrənmənin son mərhələsidir. Müzakirə mərhələsi *kommunikasiya və refleksiya* alt-mərhələlərini əhatə edir. Kommunikasiya xarici proses kimi qəbul olunur və burada tələbələr öz tapıntılarını və nəticələrini başqalarına təqdim edir, paylaşır və onlardan rəy və şərhlər alırlar. Refleksiya isə öyrənənin zehində hər hansı bir məsələ üzərində düşünmə prosesi kimi müəyyən edilir. Məsələn, sorğu prosesinin və ya dövrünün uğuru haqqında düşünmək, yeni sorğu dövrü üçün problemlər irəli sürmək və sorğu-əsaslı öyrənmə prosesinin necə təkmilləşdirilə biləcəyinə dair təkliflər vermək. Bu, əsasən, daxili proses kimi qiymətləndirilir. Bu proses çərçivəsində *rollu oyun, gündəlik və ya hekayə yazmaq, istiqamətləndirici suallardan* istifadə kimi müxtəlif fəaliyyətlər seçilə bilər. Bu fəaliyyətlər tələbələrin refleksiyalarının müəyyən keyfiyyət səviyyələrinə – *təsvir, əsaslandırma, tənqid və müzakirə* səviyyələrinə çatmasına kömək edə bilər (Pedaste, Mäeots, et al, 2015).

Xarici dilin mənimsənilməsində sorğu-əsaslı öyrənmənin mahiyyəti. Sorğu-əsaslı öyrənmə öyrənmə prosesinin və təcrübəsinin keyfiyyətini və səmərəliliyini artırmaq və ötürmək üçün tələbə-yönlü, tələbə tərəfindən idarə olunan və sorğuya əsaslanan metodudur. Baxmayaraq ki, öyrənən öz öyrənmə prosesinə görə böyük məsuliyyət daşıyır, effektiv öyrənmənin baş verə biləcəyi zəruri şəraiti yaratmaqda müəllim mühüm və həlledici rol oynayır. Müəllim, həmçinin, sorğu-əsaslı öyrənmənin kursun təlim məqsəd və nəticələri ilə düzgün şəkildə uzlaşdırılmasını təmin etmək üçün dərsin düzgün təşkil edilməsinə görə böyük məsuliyyət daşıyır. Öyrənməni ən yaxşı şəkildə asanlaşdırmaq üçün tətbiq edilən tədris səviyyəsi və növü isə sinif səviyyəsi, fənnin tipi və digər bir sıra amillərdən asılıdır. Beləliklə, öyrənən öyrənmə prosesində passiv iştirakçıdan aktiv iştirakçıya çevrilərkən, müəllim də yalnız mövzu üzrə mütəxəssis olmaqdan çıxaraq tədris lideri, öyrənmə memarı, həmçinin öyrənmə bələdçisi və mentor rolunu daşımağa başlayır. Sorğu-əsaslı öyrənmədə həm müəllimin, həm də öyrənənin rolları əhəmiyyətli dərəcədə genişlənir, daha dəqiq şəkildə müəyyənləşdirilir və daha açıq, ali səviyyəli təlim nəticələrinin əldə edilməsinə yönəldilir. Burada müəllim və öyrənən arasında, eləcə də öyrənənlərin öz aralarında keyfiyyətli və davamlı qarşılıqlı əlaqə və münasibətlərin mövcudluğu da mühüm rol oynayır.

Effektiv sorğu-əsaslı öyrənmə mühitləri yalnız struktur, məzmun və ya texnologiya ilə məhdudlaşmır. Digər mühüm element müəllimlə tələbələr və tələbələrin öz aralarındakı dəstəkləyici münasibətlərdir. Sorğu-əsaslı öyrənmədə müəllim bütün öyrənmə prosesində bələdçi rolunu oynayır. Lazım olan rəhbərlik dərəcəsi isə kursun xarakterindən və tələbələrin ehtiyaclarından asılıdır. Bu isə hər bir kurs və hər bir tələbə üçün müəllim tərəfindən qiymətləndirilməli və müəyyən edilməlidir.

Bu yanaşma tələbələrə aşağıdakı imkanları yaradır:

- *Suallar vasitəsilə öyrənmə*
- *Tədqiqat bacarıqları*
- *Əlaqələndirmə*
- *Kontekstual öyrənmə*

Sorğu-əsaslı öyrənmənin mühüm cəhətlərindən biri davamlı özünüqiymətləndirmə və həmyaşıdların qiymətləndirməsidir. Bu proses iki əsas məqsədə xidmət edir: birincisi, tənqidi özünə-refleksiya tələbələrin həm öyrənən kimi özlərini, həm də öyrənmə prosesinin mahiyyətini daha dərindən dərk etmələrinə – yəni “öyrənməyi öyrənmələrinə” kömək edir; ikincisi isə, əldə edilən bilik və bacarıqların səviyyəsini və keyfiyyətini qiymətləndirmək üçün zəruri olan kompetensiya ölçməsinə təmin edir.

Beləliklə, sorğu-əsaslı öyrənmə tədris prosesində istifadə olunan pedaqoji üsullar, öyrənmə fəaliyyətləri, resurslar və qiymətləndirmə mexanizmlərinin inteqrasiyasını dəstəkləyir. Bu mənada müəllim,

öyrənmə memarı və tədris lideri rolunda, ən əsas çətinliklərdən biri kimi sorğu-əsaslı öyrənmə mühtinin formalaşması üçün tələb olunan düzgün şərtləri yaratmalıdır. Bu isə həm müəllimin, həm də tələbələrin müxtəlif dəyərləri, münasibətləri və baxış tərzlərini mənimsəməsinə zəruri edir. Belə bir mühit üçün əsas prinsiplərə müxtəlifliyə hörmət, inklüzivlik, tələbələrin səlahiyyətləndirilməsi, özünüidarə olunan öyrənmə, mənaya əsaslanan öyrənmə və tələbələrə qarşı qayğı etikası daxildir.

Nəticə etibarilə, müəllim sorğu-əsaslı öyrənmənin effektiv yanaşma ola biləcəyinə inanmalı və tələbələrin daha çox müstəqil, özünüidarə edən öyrənənlərə çevrilmə potensialına güvənməlidir. Bu yanaşma həm tələbələrə, həm də müəllimlərə öz fəaliyyətlərinə, davranışlarına və əldə etdikləri bilik səviyyəsinə (yəni, həm təhsil, həm də şəxsi inkişaf sahəsində) əhəmiyyətli dərəcədə nəzarət imkanı verir (Kovbasyuk & Blessinger, 2013).

Xarici dilin tədrisində sorğu-əsaslı öyrənmənin rolu. Sorğu-əsaslı öyrənmə tələbələri fəal şəkildə öz bilik bazalarını artırmağa, şəxsi fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə etməyə, müzakirələr, debatlar zamanı öyrənməyə sövq edir. Bu öyrənmə üsulunun effektiv olması tədqiqat aparmaq üçün sualların formalaşdırılması, hazırlanmasında tələbələrin əməkdaşlıq etməsindən asılıdır. Burada əsas məqsəd tələbənin müstəqil şəkildə öyrənmə bacarığının formalaşması və inkişafıdır - daha çox məsuliyyət daşıyan və özünü təmin edən, motivasiyası yüksək öyrənənləri inkişaf etdirməklə öyrənməni təkmilləşdirməkdir (Patric Blessinger and John M. Carfora, 2014).

Müstəqil öyrənmə bacarığı tələbələrin yalnız auditoriyada deyil, auditoriyadan kənarda aktiv şəkildə öyrənməsinə əsaslanır. Sorğu-əsaslı öyrənmə bu prosesə zəmin yaradır, tələbələri müxtəlif mənbələrdən məlumat toplamağa təşviq edir. Məhz xarici dilin mənimsənilməsinin uzunmüddətli proses olması sorğu-əsaslı öyrənmə üsulunun tədris prosesində tətbiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Motivasiyanın artması xarici dilin öyrənilməsi və mənimsənilməsində əsas, determinant amillərdən biridir. Tələbə sorğu-əsaslı öyrənmə vasitəsi ilə öz maraqlarına əsaslanan, gündəlik həyatda rast gəldikləri hadisələri aktiv şəkildə ifadə etməyə çalışır. Dil öyrənənlər “gənclərin internetdən istifadəsi”, “ekoloji problemlər” və ya “sosial şəbəkələrin təsiri” kimi mövzuları təkcə dərs vəsaitlərindən deyil, araşdırma apararaq, mövzuya dair suallar hazırlayaraq, debat və müzakirələrdə iştirak edərək həm dil bacarıqlarını inkişaf etdirir, həm də mövzu ilə bağlı maraqlarını təmin edirlər. Sorğu-əsaslı öyrənmə zamanı tələbələrə öyrənmə prosesində müstəqillik və seçim imkanı verir və bu da daxili motivasiyanın artmasına səbəb olur. Bu zaman dil öyrənənin kommunikativ bacarıqları da inkişaf edir. Dil öyrənənlər sorğu-əsaslı öyrənmə zamanı dialoqlarda iştirak edir, qrup müzakirələri aparır, fikirlərini müdafiə edir və sual-cavab yolu ilə interaktiv üniyyət qurur. Bu proses zamanı dil real ünsiyyət vasitəsinə çevrilir və dil öyrənənlər nəinki dili öyrənir, həmçinin, dil vasitəsilə öyrənirlər. Beləliklə, şifahi və yazılı kommunikasiya bacarıqları güclənir.

Sorğu-əsaslı öyrənmə üsulu dil öyrənənlərdə tənqidi düşünmə qabiliyyətinin inkişafında da mühüm rol oynayır. Dil öyrənən sadəcə məlumat qəbul edən yox, onu təhlil edən və qiymətləndirən fərdə çevrilir - düzgün cavabı tapmağa deyil, fərqli yanaşmalar irəli sürməyə təşviq edilir. Bu proses müqayisə etmə, arqumentləri dəyərləndirmə, alternativ izahların verilməsi kimi tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Dil öyrənənlər sorğu nəticəsində təkcə kommunikasiya bacarıqlarını deyil, analitik və yaradıcı düşünmə qabiliyyətlərini də inkişaf etdirirlər.

Xarici dil mədəniyyət daşıyıcısı kimi mədəni əlaqələrin genişlənməsində, qurulmasında mühüm rol oynadığından sorğu-əsaslı öyrənmə üsulu tələbələrin öyrəndikləri dilin mədəni aspektlərini də araşdırmasına imkan yaradır. Dil öyrənənlər müəyyən mövzu ətrafında müxtəlif ölkələrin təcrübəsini müqayisə edə, bu mövzu üzrə mədəniyyətlərarası diskussiyalar apara bilirlər. Bu zaman dil öyrənənlərin dünyagörüşü genişlənir, tolerantlıq və mədəniyyətlərarası anlaşma bacarıqları güclənir.

Sorğu-əsaslı öyrənmənin tədrisi üsulları. Müasir təhsil sistemində əsas hədəf öyrənənləri yalnız nəzəri biliklərlə təmin etmək deyil, həm də onları tədqiqatçı, analitik və yaradıcı düşünən fərdlər kimi yetişdirməkdir. Bu baxımdan sorğu-əsaslı öyrənmə öyrənənlərin öyrənmə prosesinə aktiv cəlb olunmasını, suallar verməsini, araşdırma aparmasını və nəticələri əsaslandırılmış şəkildə təqdim etməsini

nəzərdə tutur. Sorğu-əsaslı öyrənmənin tətbiqi *layihə əsaslı öyrənmə, problemin həlli yönümlü tədris, ziqzaq (jigsaw) metodu, debat və diskussiya texnikaları, veb-questlər və rəqəmsal sorğu fəaliyyəti* kimi müxtəlif tədris üsulları vasitəsilə mümkündür.

1. *Layihə əsaslı öyrənmə (Project-Based Learning)* sorğu-əsaslı yanaşmanın ən geniş yayılmış formalarından biridir. Bu üsulda öyrənənlər real problemlər və ya mövzular ətrafında uzunmüddətli fəaliyyət apararaq nəticədə konkret məhsul (təqdimat, hesabat, poster, video və s.) ortaya qoyurlar. Xarici dilin tədrisində layihə əsaslı öyrənmə tələbələrin *tədqiqat aparma, informasiya toplama, məlumatları sistemləşdirmə və öyrəndiklərini xarici dildə ifadə və təqdim etmə bacarıqlarını* inkişaf etdirir.

2. *Problemin həlli yönümlü tədris üsulunda (Problem-Based Learning)* öyrənmə prosesi konkret bir problem üzərində qurulur. Öyrənənlər problemin səbəblərini araşdırır, müxtəlif həll variantlarını müzakirə edir və elmi əsaslı nəticələrə gəlirlər. Bu zaman dil öyrənənlərdə problemi həlletmə, analitik düşünmə bacarıqları və nəzəriyyəni praktikada tətbiq etmə qabiliyyəti inkişaf edir.

3. *Ziqzaq (jigsaw) metodu* əməkdaşlıq yönümlü tədris üsullarından biridir və sorğu-əsaslı öyrənmənin qrup işinə əsaslanan formasıdır. Bu üsulda bir mövzu kiçik hissələrə bölünür və hər qrup üzvü müəyyən bir hissəni araşdırır. Daha sonra öyrənənlər bir araya gələrək öz tapıntılarını paylaşır və bütöv mövzunun mənimsənilməsinə nail olurlar. Bu prosesdə öyrənənlər həm *oxu və dinləmə*, həm də *danışqı və yazı* bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

4. *Debat və diskussiya* sorğu-əsaslı öyrənmənin ünsiyyət yönümlü üsullarındandır. Bu üsullarda tələbələr müəyyən mövzu ətrafında arqumentlər hazırlayır, fikirlərini əsaslandırır və müzakirələrdə fəal iştirak edirlər.

5. *Veb-questlər və rəqəmsal sorğu fəaliyyəti*. Rəqəmsal texnologiyaların tədris prosesinə inteqrasiyası sorğu-əsaslı öyrənməni daha effektiv və cəlbədicidir. *Veb-quest* üsulu internet üzərindən tədqiqat aparmağa əsaslanır. Müəllim tələbələrə konkret istiqamət, mənbələr və tapşırıqlar təqdim edir, tələbələr isə bu resurslardan istifadə edərək araşdırma aparır və nəticələrini təqdim edirlər.

Sorğu-əsaslı öyrənmə üsulları öyrənənləri passiv bilik daşıyıcılarından aktiv bilik yaradan tədqiqatçılara çevirir. Layihə əsaslı öyrənmə, problemin həlli yönümlü tədris, ziqzaq metodu, debat və diskussiya texnikaları, veb-questlər və rəqəmsal sorğu fəaliyyətləri xarici dil öyrənməsini daha interaktiv, maraqlı və məhsuldar edir. Bu üsullar yalnız dil bacarıqlarını deyil, həm də öyrənənlərin tədqiqat, əməkdaşlıq və tənqidi düşünmə vərdişlərini inkişaf etdirir.

Nəticə

Sorğu-əsaslı öyrənmə müasir təhsil mühitində ən aktual və effektiv pedaqoji yanaşmalardan biri kimi xarakterizə olunur. Onun tarixi inkişafı göstərir ki, bu metod əvvəlcə elmi araşdırma fəaliyyətlərinə əsaslanırsa da, zamanla humanitar fənlərdə, xüsusilə də xarici dilin tədrisində geniş tətbiq imkanları qazanmışdır. Müxtəlif pedaqoqlar və təhsil nəzəriyyəçiləri sorğu-əsaslı öyrənmənin öyrənənlərin tənqidi düşünmə, problem həll etmə və yaradıcı yanaşma bacarıqlarını inkişaf etdirdiyini qeyd etmişlər.

Sorğu-əsaslı öyrənmənin ümumi strukturu – *orientasiya, konseptuallaşdırma, araşdırma, nəticə və müzakirə* mərhələlərindən ibarətdir. Bu mərhələlər ardıcılıqla həyata keçirildikdə öyrənmə prosesi həm məzmun, həm də metod baxımından sistemli və məqsədyönlü olur. Xarici dilin mənimsənilməsi prosesində isə bu struktur tələbələrə yalnız dil qaydalarını deyil, həm də dilin sosial və mədəni kontekstdə istifadəsini öyrənmək imkanı yaradır.

Xarici dilin tədrisində sorğu-əsaslı öyrənmənin rolu xüsusilə ünsiyyət yönümlü bacarıqların inkişafında özünü göstərir. Öyrənənlər tədqiqat sualları formalaşdırır, məlumat toplayır, nəticələrini yazılı və şifahi formada təqdim edir, həmçinin qrup müzakirələri vasitəsilə biliklərini paylaşır. Bu proses onların həm dil bacarıqlarını, həm də tədqiqatçı mövqeyini gücləndirir.

Sorğu-əsaslı öyrənmənin tədrisi üsulları – layihə əsaslı öyrənmə, problemin həlli yönümlü tədris, ziqzaq (jigsaw) metodu, debat və diskussiya texnikaları, veb-questlər və rəqəmsal sorğu fəaliyyətləri –

xarici dil dərslərini daha interaktiv və öyrənən yönümlü edir. Bu üsullar tələbələrin həm fərdi, həm də qrup işinə cəlb olunmasına, həmçinin müasir informasiya texnologiyalarından səmərəli istifadə etməsinə şərait yaradır.

Nəticə etibarilə, xarici dilin mənimsənilməsində sorğu-əsaslı öyrənmə ənənəvi metodlardan fərqli olaraq öyrənənlərin passiv roldan çıxaraq aktiv tədqiqatçıya çevrilməsini təmin edir. Bu isə onların yalnız dil öyrənməsini deyil, həm də bilik istehsalına, yaradıcı yanaşmaya və sosial əməkdaşlığa əsaslanan təhsil mühitində formalaşmasına imkan yaradır.

Ədəbiyyat

1. Blessinger, P., & Carfora, J. M. (Eds.). (2015). *Inquiry-based learning for Multidisciplinary Programs: A conceptual and practical resource for educators*. Emerald Group Publishing Limited.
2. Blessinger, P., & Carfora, J. M. (Eds.). (2014). *Inquiry-based learning for the Art, Humanities, and Social Sciences: A conceptual and practical resource for educators*. Emerald Group Publishing Limited.
3. De Jong, T., & Van Joolingen, W. R. (1998). *Scientific Discovery Learning with Computer Simulations of Conceptual Domains*. Review of Educational Research.
4. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. Macmillan.
5. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson.
6. Hmelo-Silver, C. E., Duncan, R. G., & Chinn, C. A. (2007). Scaffolding and Achievement in Problem-Based and Inquiry Learning: A Response to Kirschner, Sweller, and Clark. *Educational Psychologist*, 42(2).
7. Keselman, A. (2003). Supporting inquiry learning by promoting normative understanding of multivariate causality. *Journal of Research in Science Teaching*, 40(9), 898–921.
8. Kovbasyuk & Blessinger (2013). *Meaning-Centered Education: International Perspectives and Explorations in Higher Education*. Routledge.
9. Pedaste, M., Mäeots, M., Siiman, Leo A., et al. (2015). *Phases of inquiry-based learning: Definitions and the inquiry cycle*. Published by Elsevier Ltd.
10. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
11. Schwab, J. (1962). *The teaching of science as enquiry*. In J. Schwab, & P. Brandwein (Eds.). *The Teaching of Science*, Cambridge. Harvard University Press.
12. Edelson, D. C., Gordin, D. N., & Pea, R. D. (1999). Addressing the challenges of inquiry-based learning through technology and curriculum design. *Journal of the Learning Sciences*, 8(3), 391–450.

Daxil oldu: 15.06.2025

Qəbul edildi: 19.09.2025